

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЗАСОБІВ ЛОГІЧНОЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ РІЗНИХ СФЕР

TRANSLATION PROBLEMS OF LOGICAL EXPRESSIVITY MEANS IN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS OF DIFFERENT FIELDS

Пільгуй Н.М.,

orcid.org/0000-0003-4510-8106

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Шкурченко А.Ю.,

orcid.org/0000-0002-7213-2235

студентка IV курсу факультету соціально-гуманітарних технологій
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Стаття присвячена дослідженню актуального для сучасного перекладознавства питання засобів вираження логічної експресивності в науково-технічних текстах різних сфер використання. Актуальність питання зумовлена проблемою передачі чи непередачі засобів вираження експресивності перекладачем у процесі перекладу. У свою чергу, ця проблема ґрунтується на залежності від сфери використання текстів певного призначення, що прямо залежить від типу аудиторії, на яку спрямоване сприйняття цих текстів. Ця проблема також зумовлюється компетентністю перекладача в питаннях виявлення та розрізнення вживаної автором тексту експресивності, як і доречності її передачі для текстів окремих сфер використання (безпосередньо практичний аспект). Крім того, у статті розглядаються особливості експресивності як стилістичного засобу, а також різноманітні способи її вираження в наукових текстах.

Розглядаються також різні погляди на доречність уживання експресивності для наукового стилю. Досліджується аспект уживання засобів логічної експресивності як явища інтелектуального підсилення передачі логічного змісту наукових знань. Крім того, підкреслюється вживання такого стилістичного засобу, як порівняння, як найпоширенішого способу передачі експресивності. Також у роботі проаналізовано приклади науково-технічних текстів різних сфер використання, написаних у рамках особливостей наукового стилю, на предмет пошуку засобів вираження логічної експресивності наукового стилю та розглядання механізмів їх перекладу. У висновках підсумовуються особливості вживання експресивності в текстах наукового стилю. Також підкреслюється важливість урахування перекладачем функції експресивності як елемента-зв'язки для порозуміння між автором і читачем при передачі певної інформації. Пропонується проведення подальшого дослідження тематики, що розглядається в статті. Зокрема, доречним і цікавим вважається розглянути питання вживання засобів експресивності в прагматичному аспекті.

Ключові слова: логічна експресивність, стилістичний прийом, науково-технічний текст, переклад, науковий стиль, засоби експресивності.

The article is devoted to researching logical expressiveness means in scientific and technical texts of different fields that is relevant for modern translation studies. The relevance of this question can be proved by considering the problem of whether or not a translator should reproduce the expressiveness means during the translation process. In addition, this problem is based on the dependence of specific texts on the field of usage which directly depends on the type of audience towards which the perception of these texts is directed. This problem is also based on the competence of a translator in identifying and distinguishing the expressiveness used by an author as well as the appropriateness of its translation for texts of different fields of usage (basically practical aspect). Moreover, the article considers the features of expressiveness as a stylistic means, as well as different ways of its application in scientific texts.

Also, the papers consider different views on the appropriateness of the expressiveness applying for the scientific style. We analyze the aspect of applying the logical expressiveness means as a phenomenon of intellectual emphasizing in transferring the logical sense of scientific knowledge. Furthermore, we stress the usage of such stylistic means as a comparison in the function of the most common way of transferring the expressiveness. The article also analyzes four examples of scientific and technical texts from different fields of usage, written considering the features of scientific style in order to find the logical expressiveness means in scientific style and to study the mechanisms of their translation. The conclusions summarize the features and purposes of the logical expressiveness usage in the scientific texts. We also emphasize the importance of the translator's consideration of the expressiveness in the function of a communication element for understanding between an author and a reader during transmitting certain information. We would like to propose the further research of the topic discussed in the article. In particular, we consider it appropriate and interesting to study the usage of the expressiveness means in a pragmatic aspect.

Key words: logical expressiveness, stylistic device, scientific and technical text, translation, scientific style, expressivity means.

Постановка проблеми. Категорія «експресивності» – досить неоднозначна з точки зору дискурсу. Її дослідження – актуальне та досить ємне питання. Цю актуальність пояснює сучасний швидкий науково-технічний прогрес, в умовах якого переклад відповідної літератури набуває затребуваності, а отже, виникає попит на перекладачів науково-технічної літератури. Проте безумовним є той факт, що в процесі перекладу останні нерідко стикаються з низкою особливо ускладнених нетипічністю підходу до пошуку механізмів вирішення проблем. Саме до таких проблем можна віднести об'єкт дослідження – явище логічної експресивності в науковій літературі. Механізми передачі способів її вираження при перекладі – один із найскладніших напрямів досліджень у сфері науково-технічного перекладу.

Класичні дослідження відомих учених-лінгвістів минулого сторіччя стверджують, що науково-технічна література загалом позбавлена емоційності [1], а отже, й експресивності. Проте сучасними дослідженнями вже доведено, що це не так. Науково-технічний виклад виявляється часто аж ніяк не нейтрально об'єктивним. Ще навіть В.Н. Комісаров у попередньому сторіччі відмічав факт використання в наукових статтях характерно сторонніх елементів [6]. Такими елементами вважалися оказіоналізми, професіональні жаргонізми, авторські неологізми й елементи непрофесійного чи нелітературного мовлення. Сучасні лінгвістичні праці зазначають необхідність виявлення та вивчення явища експресивності в наукових текстах як такого, що безпосередньо впливає на розумову діяльність людини, яка провокується текстом, за допомогою засобів вираження емоційності різних ступенів прояву [9, с. 178]. Крім того, прийнятно вважати, що експресивність слугує елементом-зв'язкою єдиного потоку знань.

Дослідження спрямовано на підтримку сучасних досліджень вивчення явища логічної експресивності як характерного науковому стилю [7], а також на доведення тези щодо безперечної наявності або навіть навмисного вживання засобів логічної експресивності в текстах наукового стилю різних сфер. Сучасному вивченню цього питання характерне розглядання категорії експресивності як «інтелектуальної» [8, с. 125], частотність уживання якої хоча і є низькою, проте відрізняється покращенням глибини передачі та сприйняття інформації, що є критично важливим для наукового обміну інформацією. Таким чином, уживання засобів логічної експресивності в науково-технічних текстах можна вважати не просто

припустимим, а й доречним явищем для передачі логічності викладу матеріалу та підкреслення об'єктивності, точності характеристик об'єкта чи явища, що розглядаються.

Проблема вживання та способів вираження експресивності безпосередньо пов'язана з питанням щодо передачі або непередачі її як стилістичного засобу перекладачем при перекладі. Отже, дослідження зосереджується на аналізі механізмів перекладу способів вираження експресивності науково-технічних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття ґрунтується на дослідженнях експресивності як стилістичної категорії в працях відомих учених-лінгвістів минулого сторіччя: І.В. Арнольд, В.Н. Комісарова [1; 6], а також у роботах сучасних науковців: Н.М. Пільгуй [7–9], К.Й. Баюн, Г.М. Дядюри, Д.М. Колесник і М.В. Ідзьо [3–5]. Практичний аналіз базується на прикладах чотирьох науково-технічних текстів, відібраних із сучасних журналів і публікацій різних сфер використання [10–13].

Постановка завдання. Неможливо скасувати факту застосування автором певного тексту засобів експресивності та стилістичних прийомів для підкреслення логічного викладу думок чи підсилення своєї ідеї. У випадку виникнення питання для перекладача щодо передачі цієї експресивності чи збереження стильової нейтральності тексту звернемося до того поняття експресивності, яким вона безпосередньо представлена в науково-технічному тексті, а саме до «логічної експресивності». Дослідження особливостей логічної експресивності в науковому стилі й засобів її вираження є ключовим аспектом для пошуку механізмів способів передачі експресивності при перекладі. Саме на цьому дослідженні ми ґрунтуємо основне завдання роботи.

Виклад основного матеріалу. Експресивність – це система мовних засобів, направлена на підкреслення змісту чи підсилення сприйняття читачем тексту [3, с. 25]. Звичайно, категорія експресивності нерозривно пов'язана з особистістю автора оригінального тексту. Ми маємо розуміти, що загалом тексти навіть нейтрального стилістичного забарвлення (у тому числі й науково-технічні тексти) створюються людьми, а люди зазвичай не позбавлені емоційності й образності мислення. Так, наприклад, для наукової форми мислення таким показником слугує *аналогова образність* (тобто уявлення й усвідомлення явищ чи речей за допомогою аналогів). Крім того, основне джерело виникнення чи застосування експресивності – саме мотивація

автора тексту. Також експресивність відображує підсвідомий виклад образу мислення людини. Більш того, важливо відмітити, що для низки наук суттєвою для дослідження є не лише логіка, а й емоційне сприйняття інформації (наприклад, для філософії, теології, етики).

Перейдемо до стислого розглядання сутності поняття «експресивність», яке безпосередньо пов'язано з поняттям «логічна експресивність», що становить інтерес для дослідження.

Логічна експресивність є специфічним видом експресивності, що використовується в текстах наукового стилю з метою логічного підкреслення змістово значущих елементів висловлювань для переконливості викладу, активізації уваги адресата на суттєвих моментах змісту тексту [7, с. 94].

Варто зауважити, що сприйняття – важлива умова вживання експресивності, до характеристики якої ми звернемося дещо пізніше. Варто також відмітити суттєву різницю вживання понять «експресивність», «експресія» (які часто плутають за функціонуванням) та «експресивізація» [5, с. 36]. За лінгвістичною термінологією (звернемося до словника лінгвістичних термінів О.С. Ахманової), експресивізація – це вираження експресії, експресивність – наявність експресії, а сама експресія – це виразно-образотворчі якості мови, що відрізняють її від звичайної (або стилістично нейтральної) і надають їй образності й емоційного забарвлення [2].

Експресивність – це передусім категорія комунікативна, оскільки наведені вище елементи експресивності (жаргонізми, професіоналізми тощо) найчастіше вживаються саме в усному мовленні. Проте вона може виражатися й письмово, як стилістичний засіб (як в об'єкті дослідження, тобто науково-технічних текстах). Стилiстичне її значення традиційно пов'язують з уживанням експресивно-виразних засобів мови, а також емоційними, оціночними, експресивними характеристиками слова. Але на рівні фрази чи речення як одиниці перекладу експресивність також виражається стійкими висловами, порівняннями та метафоричними образами. Причому варто зауважити, що порівняння – це засіб, що найчастіше використовується в науково-технічних текстах [8, с. 126], оскільки саме він становить форму логічного мислення наукового стилю викладу та передачі інформації. Звідси можна зробити висновок, що основа вживання експресивності для наукового стилю – це логічний вплив. Однак науковий стиль є доволі замкнутим, через це йому властиві специфічні засоби вираження цього впливу. Звідси звернемося до класифікації спосо-

бів вираження експресивності в науково-технічних текстах:

1. Кількісна експресивність. Її прикладами є використання таких виразів на позначення кількісних якостей: *very far from, much less, almost all of, much the same, long before*, а також *very, most* тощо.

2. Образна експресивність. Загалом вона виявляється у використанні підсилювальних фраз чи зв'язок (*of course, logically, mathematically, etc.*). Але її найважливішою функцією є створення нових термінів. Цю залежність легко відстежити за допомогою такого прикладу: термін «wing» – 1) біологія: крило птаха; 2) аерокосмічна справа: крило літака. Можна встановити, що друге значення терміна, безперечно, пішло від першого за допомогою наукового аналогового порівняння. Образна експресивність також являє собою найпоширеніший вид вираження експресивності, бо безпосередньо пов'язана з термінотворенням, а цей постійний процес, як відомо, ніколи не зупиняється.

3. Інверсія (мається на увазі зміна порядку членів речення: присудка, додатка, обставини). Вона також є розповсюдженим засобом вираження експресивності. Як приклади ми можемо навести такі фрагменти з інвертованими членами речень:

- *Available is also...* – У наявності також...
- *To this we shall now return...* – До цього варто відразу повернутися...

4. Логічна експресивність, із якою пов'язана тема дослідження. Логічне підкреслення виражається лексично, тобто стійкими виразами:

- *Note that...* – Зауважте, що...
- *Another point to consider is...* – Варто також урахувати, що...

• *I wish to emphasize...* – Ми маємо підкреслити...

• *An interesting problem is that...* – Цікавою є проблема...

- *It is by no means...* – Ні в якому разі це не...

Передача чи непереддача цих способів залежить передусім від компетентності самого перекладача науково-технічного тексту. У свою чергу, перекладач має розуміти необхідність і доречність не тільки відтворення, а й уживання експресивності автором оригінального тексту. Однак для кращого розкриття теми дослідження, а саме способів вираження логічної експресивності в англійських науково-технічних текстах в аспекті пошуку механізмів її передачі при перекладі, звернемося до практичної частини дослідження, а саме до аналізу фрагментів підібраних текстів різних сфер використання.

1. Науково-популярний стиль (пізнавальні/навчаючі статті):

«Have started in the USA, it has rapidly overcome the boundaries of the States and has spread over the Europe and Asia...» – «Розпочавшись у США, він швидко вийшов за їх кордони й розповсюдився на Європу та Азію ...» [10].

Як ми можемо побачити, для цього прикладу характерно використання автором інверсії як засобу посилення експресивності, а отже, і впливу на читача. Варто зауважити, що для науково-популярного стилю, мета якого ґрунтується на зацікавленні читача певною темою чи інформацією, характерне значно більш розповсюджене використання експресивності як стилістичного засобу.

2. Суто науковий стиль (наукові дослідження/спостереження):

«Instead, the researchers say, that gap is most likely due to at least one Jupiter-sized planet forming there» – «Натомість, як стверджують дослідники, ця діра швидше за все пов'язана з утворенням принаймні однієї планети розміром із Юпітер» [11].

Проаналізувавши цей фрагмент, можна зрозуміти, що навіть для суто наукового стилю характерне вживання такого засобу вираження експресивності, як порівняння (що ми й відмічали раніше в теоретичній частині). Проте використання порівняння в науковому стилі можна вважати скоріше стилістичною необхідністю, ніж навмисно уживаним засобом. Науковому стилю характерна замкнутість, націленість не на читача, а на безпосереднє дослідження, факти й дані. Через це способи вираження «підкреслення» чи «підсилення» ідей та інформації в суто науковому стилі, відповідно, обмежені, проте не виключають такого розповсюдженого засобу, як порівняння.

3. Економіка (статистичні дослідження):

«Economic stability is greatly affected by financial bubbles» – «Економічна стабільність значно піддається впливу фінансових пазирів» [12].

Маємо зауважити, що оригінальний текст наведеного фрагменту відрізняється суто науковою стилістикою: логічністю, точністю, прямолінійністю викладу інформації. Проте знайдений випадок застосування метафоричного терміна *financial bubbles* – це яскравий приклад для демонстрації прояву образної експресивності, за допомогою якої й утворено цей термін.

4. Тексти рекламного характеру в науково-технічному стилі:

«Silverton's carbon footprint is also an important focus» – «Також важливо зосередити увагу на об'ємах викидів вуглекислого газу заводом Silverton» [13].

Аналіз поданого фрагменту дає зрозуміти, що автор статті безпосередньо «фокусує» увагу читача на окремих пунктах, тобто вдається до прямої логічної експресивності. Основне завдання вживання рекламного стилю – саме вплив на сприйняття читача, підвищення зацікавленості в певному продукті. Отже, для створення найкращої перцепції цієї сфері характерно вживання різноманітних способів вираження експресивності.

Висновки і пропозиції. Як висновок ми маємо ще раз підкреслити, що експресивність наукового стилю слугує саме для підкреслення логічності викладу інформації та точності передачі ідей, об'єктивності наведених фактів, загалом для інтелектуального підсилення знань. Це твердження дійсне й для стилістичних засобів вираження експресивності, використовуваних при її вживанні. В аспекті відтворення експресивності перекладачем при перекладі важливо пам'ятати, що передача чи непереддача експресивності залежить передусім від специфічності сфери використання оригінального тексту. Особливості вживання конструкцій і засобів експресивності в різних сферах, у свою чергу, залежать від цільової аудиторії, на сприйняття якої направлено текст. Важливо пам'ятати, що експресивність – це елемент-зв'язка між виразом думок автором і сприйняттям читачем, отже, усвідомлення інформації подекуди може критично залежати від правильної ретрансляції логічного підсилення інформації автором. Вивчення цього питання, безумовно, є й залишається актуальним, і це підкреслює можливість використання матеріалів дослідження для подальшого вивчення цієї проблеми. Ми маємо також підкреслити, що тематика статті неодмінно потребує подальшого дослідження. Пропонуємо поглибити дослідження в прагматичному напрямку, оскільки було б доречним і цікавим розглянути це питання не тільки в аспекті причин і способів уживання експресивності автором оригінального тексту, а й в аспекті її сприйняття читачем чи певною аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. 13-е изд., стер. Москва : ФЛИНТА, 2016. 384 с.
2. Ахманова О.С. Словарь Лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 607 с.

3. Баюн К.Й. Експресивність як мовна та мовленнєва категорія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 53. С. 25–28.
4. Дядюра Г.М., Колесник Д.М. Засоби експресивності в наукових текстах. *Мовознавчий вісник*. 2017. № 22–23. С. 164–172.
5. Ідзьо М.В. Мовні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03 «Слов'янські мови». Київ, 2016. 222 с.
6. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник для институтов и факультетов иностранных языков. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
7. Пільгуй Н.М. Англomовний науковий агротехнічний дискурс: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2014.
8. Пільгуй Н.М. Мовні засоби експресивності в наукових текстах аграрної тематики. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2010. Т. 896. С. 123–130.
9. Пильгуй Н.Н. Логическая экспрессивность как стилевая черта научного агротехнического дискурса. *Проблемы лингвистики и лингводидактики*. Белгород : БелГУ, 2014. № 2. С. 177–182.
10. Economic crisis : educational fragment of economical text URL: https://engtexts.ru/economic_crisis.php (дата звернення: 23.11.2021).
11. Klesman A. This may be the first exoplanet found orbiting three stars *Astronomy magazine*. Published on October 7, 2021. URL: <https://www.astronomy.com/news/2021/10/a-planet-with-three-suns> (дата звернення: 23.11.2021).
12. Knyvienė I., Girdzijauskas S., Moskaliova V. Market change using general investment theory. *Філософія в сучасному світі* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 20–21 листопада 2020 р. Київ, 2020. С. 51–54.
13. Page F. The next-generation Ford Ranger pick-up, which will feature hybrid power for the first time, will be revealed tomorrow morning (24 November) *Autocar website*. Published on 23 November 2021. URL: <https://www.autocar.co.uk/car-news/business/new-2022-ford-ranger-be-revealed-tomorrow-morning> (дата звернення: 23.11.2021).

УДК 811.111'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.17>

**СТРАТЕГІЇ ПЕРЕДАЧІ ОНІМІВ НА МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКОГО
ТА РОСІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ ДЖ.К. РОЛІНГ
«ГАРРІ ПОТТЕР І ОРДЕН ФЕНІКСА»**

**STRATEGIES OF ONYMS TRANSLATION
(BASED ON THE UKRAINIAN AND RUSSIAN TRANSLATIONS ANALYSIS
OF “HARRY POTTER AND THE ORDER OF THE PHOENIX” BY J.K. ROWLING**

Чебурахіна В.В.,
orcid.org/0000-0002-7764-597X
асистент кафедри англійської філології
Маріупольського державного університету

Стаття присвячена визначенню та порівнянню засобів передачі англomовних онімів (власних назв) в українському й російському перекладах книги Дж.К. Ролінг «Harry Potter and the Order of the Phoenix» (український переклад – Віктор Морозов, російський переклад – Марія Співак). У тексті дослідження наведено характеристику власних назв як лінгвістичного явища та короткий огляд поглядів лінгвістів на термінологічне визначення поняття і його ключові риси. Нами було відзначено важливість та специфіку онімів у творах художньої літератури, зокрема жанру фентезі, до якого і належить вищезгаданий твір, а також складності, з якими стикається перекладач, адже від цього залежить вибір техніки передачі онімів, а отже, й якість новостворених еквівалентів у текстах перекладів. Для цього було надано низку стратегій перекладу лексичних одиниць, до яких належать транскодування, калькування, описовий переклад, утворення перекладачем власного еквівалента. Оніми тексту оригіналу згруповані за такими ознаками: реальні/фантастичні імена та належність до певної семантичної групи. Під час аналізу автор дійшов висновку, що вибір перекладацької техніки залежить від типу словотвору та значення оніма в межах реальності художнього